

Megjelenik minden hónap elsején, kivéve az augusztus, szeptember és októberi szünnapokat, 3 nagynyolczad ívnyi tartalommal.

TERMESZETTUDOMÁNYI
KÖZLÖNY.
HAVI FOLYÓIRAT
KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a társulat tagjai az évdiij fejében kapják; nem tagok részére a 27—30 ívből álló egész évfolyam előfizetési ára 5 forint.

III. KÖTET.

1871. DECEMBER.

28-IK FÜZET.

KÉT INDÍTVÁNY.

Legközelebb tartott választmányi ülésünkön (nov. 4-én) két indokolt indítvány került szőnyegre, melyek egyike társulatunk működési ágai közé egy oly alosztály fölvételét ajánlja, mely jelesebb külföldi természettudományi műveket magyar nyelven adna ki; a másik indítvány azon nehézségeken óhajtana könnyíteni, miket eddig a pályázatok körül és a pályázók körében tapasztaltunk. Miután e két indítvány fölött véglegesen határozni a jövő januárban tartandó közgyűlés feladata leend, jónak látjuk ez indítványokat e helyütt egész terjedelmökben közölni, hogy azokat társulatunk tagjai már a közgyűlés előtt jöeleve megismerhessék.

I. INDÍTVÁNY,

a kir. magy. Természettudományi Társulat működési ágai közé egy külföldi természettudományi munkák magyar nyelven kiadását eszközlő alosztály fölvétele és létesítése iránt.

Midőn a múlt júniushavi utolsó választmányi gyűlésen a fentebbi ügyben tett szóbeli indítványom után társulatunk választmánya által egy részletesebb előterjesztés készítésével bízattam meg, még magam sem éreztem oly teljes mértékben ez ügy horderejét hazánkra s irodalmunkra nézve, mint azt jelenleg látom.

Akkor még csak mintegy ösztönszerűleg éreztem, hogy a természettudományi társulatnak annyi sikerrel megkezdett új pályájához szükséges ez új működési ág létesítése; — ma meg vagyok győződve, hogy Magyarország érdeke, melynek képviselő-testülete, szűk pénzviszonyaink mellett is, 5000 forinttal gyámolítja évenként a társulat működését, épp úgy, mint a haza iránti testületi kötelességünk egyaránt követeli ennek teljesítését.

A term. tudományok tudvalevőleg a kor legköltségesebb tudományai, a kísérletek, melyeken tételei alapszanak, gyakran csak gazdag államok vállalatai lehetnek. Könnyen érthetőleg tehát éppen e tudományok azok, melyek saját hazáikban elszigetelve nem fejlődhetnek.

E tudományok vívmányaira azonban ma már múlhatlan szüksége van az államnak, mert a polgárok képességét tekintélyes mértékben növeli. *A valódi szabadság-, józan erkölcsösség-, becsülelességnek nincsenek tisztább forrásai a természettudományoknál.* Az állam nyugodt fejlődhetésének mindenhol biztos támaszai ezek.

A külföldi természettudományi haladás gyümölcsei s a hazai belszükséglet között tehát a kiegyenlítést eszközölni elodázhatlan kötelességünk; — de kérdés, hol, mely testület hivatott e közvetítői nehéz szerepre? Ha szétnézünk, sem a hazában, sem a külföldi testületek között nem találunk egyet is, mely ezt magára vállalhatná. Egyedül a k. m. természettudományi társulat az, melytől megvárhatni e szükség teljesítését, — mint a melynek már *eredeti tervzetében* is benne van a külfölddel való közvetítés eszméje, s melynél tehát ez új működési ág létesítése tulajdonképp nem lenne egyéb, mint *működési körének — a kor növekedő igényeihez idomított újabb szélesbítése,* a mint azt most három éve már egyszer oly szép eredményrel létesítette, — s a *mely eljárásnak, mint egy önkényt belőlről származó reformnak, koronkénti ismétlése egyedül képes jövőben is e társulat sikeres fönmaradását eszközölni.*

Ismételve azon következtetést kell tehát újra kimondanunk, hogy úgy a haza, mint önmaga iránti kötelessége ellen vétkeznék a természettudományi társulat, ha a mennyiben csak hatalmában áll, minden eszközt meg nem próbálna, e mind égetőbbé lett szükség kielégítésére, ez újabb működési ág megindítására.

A kérdés tehát csak az: hatalmában áll-e ez, és mennyiben?

Megvallom, a felelet iránt magam is kétségben voltam egy ideig. Igaz! a természettudományi társulatnak jelenleg harmadfél ezer tagja van, megannyi összekötő pont tehát az ország különböző vidékeivel. Ily szövetségi erővel rendelkezve, majdnem lehetetlennek látszik tehát, hogy mi ne boldogulnánk annyira, mennyire egy privát vállalkozó, egy könyvkiadó boldogulhat, kinek szövetségesei helyett csak ellenségei vannak; — lehetetlennek látszik, hogy harmadfélezer jelenlegi tag utján a legjelesebb külföldi természettudósok műveiből magyar nyelven mi 6—700 példányt el ne adhatnánk; — ennyi pedig elég volna a vállalatra.

Azonban mégis! — aggodalmak állottak elő; hátha e buzgalom pár év alatt teljesen elpárolog, hátha Magyarországon bár mily olcsón, bár mily jeles természettudósok munkájára sem akad 6—700 vevő?

Mind ez aggodalmakat azonban egy már előttünk álló gyakorlati példának megvizsgálása teljesen eloszlatta, — s *azon meggyőződést érlelte meg bennem, hogy igenis! ha akarja, ama nehéz,*

de szép feladat teljesítése, — a külföldi jelesebb természettudományi műveknek magyar nyelvre való átültetése a term. tud. társulatnak hatalmában áll!

Az orvosi könyvek kiadására alakult társulat, midőn 1864-ben az első 6 évi cycusra megindult, középszám szerint 650 taggal folytatta működését, s ez idő alatt bevételeinek összege az évenkénti 8 frt tagdíj, és bejött alapítványokból 39,648 *frtot* tett ki. — Kiadása ellenben, az igazgató-tanács jelentése szerint, a kiadott 13 kötetre, a kezelési költségekkel együtt, volt mindössze 23,124 frt; maradt tehát a 6 évi működés eredményeül tisztán 16,524 frt készpénzben s alapítványi levelekben; — továbbá a csak 800 példányban nyomott munkákból a tagilletményeken felül még készletben levő s szintén értékesíthető példányok alakjában körülbelül 7000 frt, vagyis összesen 23,524 frt.

Nem elegendő siker-e ez egy orvosi könyvkiadó társulatnál, — a mellett, hogy oly 13 kötet szakirodalmi munkát szolgáltatott tagjainak 48 frtnyi tagdíjért, a melynek ára az eredeti idegen nyelven 70—72 ezüst forint, a melyekért tehát azok részére, illetőleg általok a haza részére meggazdálkodott a külföldi könyv-piaczok ellenében 13,800 *frtot*; — vagyis *a jelenleg magyar orvosi könyvekért évenként 12,000 frtnyi pénzforgalmat eszközölő társulat 6 évi működésének vég-eredménye 36,924 frtnyi hazai tőke gyarapodás, és a már forgalomba bocsátott 8459 vastag kötetnyi orvosi munka — magyar nyelven!*

Ez eredményeket látva, azt kérjük, bármily kétkedő természet mellett is, ugyan lehet-e aggódni az iránt, hogy a természettudományi társulatnak is, — melynek mint mondánk harmadfélezer tagja van, s melynek kiadványai már is 3000 példányban nyomatnak, melynek külön folyóirata, saját helyisége és személyzete van, — a legjelesebb külföldi természettudományi munkák kiadásánál annyi sikerre legalább is lehet kilátása, mennyi a kiadási költségeket fedezni fogja. *Az orvosi könyvkiadó társulat kimutatásaiból nem bírtunk kivenni oly kedvezőtlen összeállítást, mely azt mutatná, hogy minden alapítványi bevétel nélkül is, pusztán a tagilletményből, bőven nem lett volna fedezhető az évi kiadás; — az évenkénti tagdíj legalább is 4800—5000 frt volt; a kiadás pedig nem ment fel 3800 forintnál többre évenként.*

Ugyanazon organisatio mellett is tehát, mint az orvosi könyvkiadó társulaté, biztos sikerre lehet kilátásunk; a szervezetnek oly változtatásával pedig, melyet annak idején szándékom előterjeszteni, a természettudományi társulatnak jelenleg rendelkezésére álló anyagi és szellemi erők tekintetbe vétele mellett bátran kimondhatjuk, hogy ama nagy cél létesítése, a haza és önmaga iránti kettős kötelesség

teljesítése, a kir. magyar természettudományi társulatnak *igenis hatalmában áll!*

Indítványozom tehát, hogy mondassék ki határozatilag, miszerint:

„A kir. m. természettudományi társulat működési ágai közé jövőre egy újabbat vesz fel, t. i. a külföldi jelesebb természettudományi munkák magyar nyelven való kiadását. E czélból saját választmánya kebelében egy állandó alosztályt létesítend, mely ez ügyet vezetni fogja.

Az ezek vezetése alatt létesítendő könyvkiadási altársulat rendes tagjai csak a term. tud. társulat tagjai lehetnek, ha évi illetményükhöz még 7 frt tagdíjat fizetnek; úgy azonban, hogy e 7 frtra nézve a tagsági kötelezettség 3 évre terjed, úgy hogy ez altársulatnak, jelentkezésétől számítandó 3 évig állandóan tagja marad, de a természettudományi társulattól való kiléptekor ez altársulatban is semmi más joggal nem fog továbbra birni, minthogy a kiadványokból illetményét a tagdíj fejében kapja. — A természettudományi társulatnak nem tagjai ellenben csak mint rendkívüli tagok, mintegy előfizetők vehetnek részt, de szintén az egész 3 évi cyclusra terjedő kötelezettséggel, évenkénti 8 frt tagdíj mellett.

A kiadványok könyvtári vagy külön megrendelési úton nem lesznek kaphatók.

A kiadványok évenkénti mennyisége legalább 58—60 ciceróval nyomtatott ívnyi lesz, a 3 évi cyclus alatt tehát körülbelül 170—180 ívnyi, vagyis 5—6 kötetnyi munka. Minőségére nézve pedig mindig a tagokhoz előlegesen intézendő megkérdezés és a feleletek többsége határozza el, hogy a külföldi legjelesebb munkák közül melyek fordíttassanak le, megjegyezvén azonban, hogy a 3 év alatt, ha a kiváratok egyharmada követeli, a természettudományok mindenik szakából kell legalább egy munkának megjelenni.

Azon esetre pedig, ha a résztvevő tagok száma annyira növekednék, hogy a bevétel egyszerre két rendbeli munka kiadását is megengedné, a kiadványok közül szabadon választhat minden tag az értékkülönbségre tekintet nélkül.

Egyelőre a term. tud. társulat indítja meg a vállalatot a rendelkezésére levő pénzek átkölcsönzésével, oly formán, hogy mihelyt az alosztálynak saját bevételeiből annyi tőkéje lesz, mint a kölcsönzött, ezt kamataival együtt az anyatársulat pénztárába tartozik visszaszolgáltatni. Ez altársulat feloszlása esetében pedig minden saját jövedelméből, kiadványaiból gyűlő vagyona a fő-társulatra száll.

Ha időközben vagy a társulati tagok száma, vagy bármi más jövedelem források megnyilta által azon eset következik be, hogy az altársulat jövedelme 10⁰/₀ tőkésítés levonása után is $\frac{1}{2}$ -ed részszel több, mint a mennyi a kötelezett kiadvány-mennyiség fedezésére szükséges, *kérdés intéztetik a rendes tagokhoz, vajjon a felesleget a kiadványok mennyiségének növelésére, vagy pedig a tőkésítésre kívánják-e fordíttatni.*

Ha pedig ez utóbbi esetben a tőke nőne annyira, hogy annak szükségképpen az évi bevételhez számítandó kamataiból már szintén oly mérvű kiadást lehetne eszközölni, mint a rendes tagdíjakból, — akkor a tagokhoz újra kérdés intéztetik az iránt, *vajjon a kiadványok mennyiségét kívánják-e megkétszerezni, vagy a tagdíjat felénnyire leszállítani, az eredeti kiadvány-mennyiség megtartásával.*

Mind ezen, a bevétel és tőkegyarapodásból idővel származó előnyök azonban csakis az alapító vagy rendes tagokat illetendik, s hogy mennyiben terjesztessenek ezek ki a rendkívüli tagokra is, a felett a választmány határoz.

E társulat mindig csak mint a term. tud. társulat egyik működési alosztálya szerepelvén, s szavazatképes tagjai is csak a term. tud. társulat tagjai lehetvén — az anyatársulat minden intézkedései reá nézve is teljes érvényűek lesznek; s tiszti személyzete is szintén a természettudományi társulat tiszti-személyzete levén, jövedelméből a szokott százalékok az illetőknek épp úgy kiadandók, mint a fő-társulat jövedelméből.

Vége az ezen könyvkiadási aloszlály ügyeit vezető albizottmány — mely mindig csak a választmánynak azon tagjaiból alakulhat, a kik ez alosztálynak is tagjai — eljárásáról számadással évenként a választmánynak tartozik.

Midőn ez indítványomat még egyszer a tisztelt választmány becses pártolásába ajánlom, azon hittel teszem azt, hogy létesülése által a távol jövőben nem fog szégyen háromolni e választmány emlékére. Ha talán hazánkra is eljövend majd egykor az idő, midőn a Duna s Tisza partjain egy boldog virágzó állam népe fog sűrőgni, a késő unokák meg fognak emlékezni az apákról, kik homokszemet homokszemhez rakó szorgalommal emelték azon hajlékot, melyben ők most oly megelégedésben élnek, — s habár a mi porainkat már akkor messze szét hordta az őszi szél, tőlünk is lesz felmaradva egy homokszem, mely létünkről beszél!

DAPSY LÁSZLÓ,

II. I N D Í T V Á N Y,

országos érdekű kutatások eszközzésére vonatkozólag.

Az országos segély, melyben társulatunk azon czímen részesül, hogy országos érdekű közleményeket és kutatásokat eszközöljön, kötelezi azt, a tudomány népszerű terjesztésén kívül, önállóbb buvárlatok eszközzésére is. Ezt szem előtt tartva, társulatunk évenként 2000 forintnyi összeget arra szánt, hogy ily buvárlatokat előmozdítsion, s különösen egyes, országos érdekű s eredeti szakmunkák iratását tűzte ki céljául. Hogy e vállalatot eddig kellő siker nem koronázta, s különösen, hogy az tudósaink körében a célzott munkásságot létre nem hozta, nézetem szerint sem a vállalat czélszerűtlenségét, sem tudósaink közönyösségét nem bizonyítja; hanem egyedüli oka abban rejlik, hogy a cél elérésére eddig nem a legalkalmasabb módokat használtuk. — E nézetem által indíttatva, bátorodom itt indítványt tenni arra nézve: mi módon használtassék fel az országos érdekű kutatásokra szánt 2000 forint.

A sok évi tapasztalás, mely egyes kérdésekre kitűzött pályázatoknak gyakori sikertelenségét, különösen hazánkban, kimutatta, társulatunkat azon határozatra vezette, hogy azok helyett inkább egyes tudósokat bizzon meg ily feladatok megoldásával, s az így készült munkálatokat díjazza. A tudományos buvárlatok eszközzésének e módja minden esetre azon előnnyel bír a pályázatok felett, hogy a díjat előre biztosítva, a megbizott szakférfiút sokkal inkább buzdítja munkára, mint ha a díjnak kiadása még a bíráló bizottmány határozatától függ. — És mégis, ezen kecségtető feltétek mellett is, nem akadt tudós, ki a kitűzött kérdések megoldására vállalkozott volna.

Bármily meglepő legyen is ez eredmény, megmagyarázhatjuk azt azon körülményből, hogy a tudós gondolkozása többnyire csak oly kérdésekre van irányozva, melyeket önmagának állít. A pályázatoknál, úgy mint a megbizásoknál, más állítja a feladatot és más oldja azt meg, s csak is ez lehet oka annak, hogy a legnagyobb tudományos vívmányok, kevés kivétellel, nem ezeknek, hanem a tudósok öntevékenységének eredményei. — Véleményem ennél fogva az, hogy társulatunk célját legjobban úgy fogja elérni, ha tudósainkat öntevékenységre buzdítja, s ez elvet követve, bátorodom a t. társulatnak következő szabályzat életbeléptetését ajánlani:

Szabályzat országos érdekű kutatások eszközzésére vonatkozólag.

I.

A k. m. Természettudományi Társulat évenként 2000 forintnyi összeget oly tudományos munkálatok előmozdítására fordít, melyek

az ország természeti viszonyainak kutatását és ismertetését célozzák, vagy oly módszerek kipróbálásával foglalkoznak, melyek segítségével földjének és terményeinek okszerű felhasználása történhetnék.

2.

Ez összeg évenként más-más szakbeli munkákra fordíttatik, és pedig az 1-ső évben gazdasági, a 2-ikben természettani és meteorológiai, a 3-ikban állattani, a 4-ikben vegytani és kohászati, az 5-ikben növénytani, s végre a 6-ik évben földtani és ásványtani munkálatok díjazására. E hat évi időszak multával a szakoknak előbbi sorrende újból kezdetét veszi.

3.

Ily munkálatok kivitelével jóhitelű szakférfiak bizatnak meg, és pedig a megbízás tárgya, s a megbizott személye évenként pályázat alapján határoztatik meg.

4.

Az e célból kihirdetett pályázatban bárki részt vehet oly munkálatnak tervezetével, mely a fentebbi célnak megfelel, s a pályázat évében soron levő szakmához tartozik. — E szerint a beadott tervezetek vonatkozhatnak az ország valamely részében teendő új kutatásokra és utazásokra, vagy a kiemelt célú előmozdító szakmunkák írására.

A pályázók neveiket beküldeni s egyszersmind kifejezni kötelesek, vajjon az egész 2000 forintnyi összegre, vagy annak mily nagy részére tartanak igényt.

5.

A beadott tervezetek megbirálására a választmány évenként egy szakférfiakból álló, legalább háromtagú bizottmányt választ mely azoknak célszerűsége felett itél, s a választmány beegyezésével a pályázók közül egyet, vagy, ha a rendelkezésre álló összegből telik, többeket megbíz terveiknek kivitelével, s egyszersmind a kívánt összeget díj gyanánt odaitéli.

A díj rendszerint a munkálat betegeztével, mégis, ha annak kivitele pénzkiadással járna, részben már a megbízás alkalmával adathatik ki.

6.

Ha a szakbizottmány a beadott tervezeteket célszerűeknek nem találja, s így a kitűzött összeget igénybe nem veszi, akkor annak, mirefordítása felett a társulat választmánya határoz.

B. EÖTVÖS LORÁND.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedély — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.